

ДО НАУЧНОТО ЖУРИ

*ПО ПРОЦЕДУРА ЗА ЗАЩИТА НА
ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД*

РЕЦЕНЗИЯ

*От д.ю.н. Орлин Николов Борисов, професор по
МПП и Право на ЕС при ЮФ на СУ “Св.Св. Кл.
Охридски”*

Относно: дисертационен труд на тема: “Меката сила:

*новото измерение на силата в международните отношения през
XXI век” за придобиване на образователна и научна степен
“Доктор”*

Уважаеми членове,

Със заповед на ректора на СУ “Св. Кл.Охридски” съм определен за член на научното жури във връзка със защитата на Мира Здравкова Кънева, докторант на самостоятелна подготовка по професионално направление 3.6. Право (Международно право и международни отношения).

Асистент Мира Кънева е зачислена за докторант на самостоятелна подготовка през м.април 2011г., но е предала дисертационния труд през м.юни 2013 г. преди изтичане на определения срок.

Съгласно чл.27, ал.2 от ПП на ЗРАСРБ и чл.66, ал.2 от Правилника на СУ “Св. Кл. Охридски” дисертационният труд се представя във вид и обем, определени от първичното

звено. В него се включват заглавна страница, съдържание, увод изложение, заключение, декларация за оригиналност и списък на цитираните източници.

Спазени са изискванията относно хода на процедурата.

I

Предмет на рецензията е представеният от асистент Мира Здравкова Кънева дисертационен труд “Меката сила:новото измерение на силата в международните отношения пред XXI век” в обем от 277 печатни страници (вкл. и списък на цитираните източници и предметен показалец). Списъкът на цитираните източници съдържа общо 413 заглавия, от които 45 на български език и 368 на чужд език. Бележките под линия са 538. Представени са и пет публикации на автора, свързани с дисертацията (едната в Германия и четири в Р.България). Представен е също така и автореферат, даващ пълна и точна представа за научното изследване и приносните моменти в него.

II

Актуалността на дисертационния труд се състои в това, че “меката сила” е сравнително ново явление и тази тема се разглежда за пръв път задълбочено и цялостно в монографичен труд в българската специализирана литература. Актуалността на научното изследване произтича от това, че меката сила е възможен алтернативен способ за прилагане в съвременните международни отношения, наред с използването на твърдата сила. В действителност заниманието с меката сила се явява отражение на съвременните процеси на дифузия на силата в глобален мащаб.

По един нетрадиционен начин дисертационният труд започва с определянето на рамките на средата, в която е поставен разглежданият феномен поради динамичната му природа. На въпроса за смисъла на меката сила , се доказва как измененията в международната среда от началото на века извеждат на преден план проблема за меката сила.

Второто десетилетие на XXI век се характеризира със склонност към свръхсекюритизация, еманципация в общуването (на фона на свързващото свойство на

новите технологии) и опростяване на регулацията на международните отношения. В това отношение следва да се отбележи, че при еволюционното развитие на съвременните международни отношения “меката сила” е ново положително явление, имащо своето място в бъдеще.

III

Структурата на представения труд включва въведение, четири глави и заключение.

В международната система е представена като управляема система от взаимодействия в мрежи, в която не е налице регулация чрез един център. Следвайки концепцията на Розенау, комплексността на тези взаимодействия е съдържанието на всички онези процеси, наречени фрагментация: глобално сближаване и локално разединяване. Нова е идеята за транснационалното управление, почиващо на особена свързаност, а тя е дефинирана с езика на модерните социални мрежи като мрежова взаимосвързаност.

В ПЪРВА глава е оборена несъстоятелната теза за триизмерната шахматна дъска на пионера в теоретизирането върху меката сила Джоузеф Най младши. Контекстът на съвременните международни отношения е многоизмерен. Затова са разучени процесите, означавани като транснационални. На първо място, това са процесите по хоризонтала като балансирането между полюсите на сила и новата динамика, свързана с прехода на сила във връзка с хегемонията и лидерството. На второ място, в дълбочина съвременната среда е белязана от две характеристики на развитието на системата, а именно: превратни процеси като революции, които траят по-дълго, отколкото едно събитие на ескалация на напрежението, и, състояние на криза със спорадични или циклични протести – все наболяло актуално. В новите условия на глобално управление силата не може да се затвори в един или няколко центъра. Тя е разхвърляна, но не и разпределена, тъй като се изискват отчетливи граници между държавни субекти и недържавни такива. Дифузията на силата е всепроникващата среда, в която се развиват процесите в глобалното общество.

Фокус на изследване са действащите лица в условията на дифузия на сила. В съгласие с мрежовия характер на взаимодействията е анализиран механизмът на въздействие на транснационалните общности от активисти. Не са пропуснати и тъмните мрежи като въоръжени социални движения и терористични / престъпни мрежи и подривният начин, по който те постигат целите си. Индивидите също са намерили своето място: те въздействат с меката сила съответно на политици (от шантаж до популизъм); лобисти („проникната“ политика на натиск); активисти (защита на човешките права); журналисти (публична дипломация и разновидности); интелектуалци и артисти (културно сътрудничество); експерти (научен обмен). Държавата претърпява изменения, изразяващи се в засилване на ефектите на меката сила за сметка на тези на твърдата. Израз на дифузията на слабостта на вътрешнополитическия режим в системната среда чрез отслабване на регулативния ефект на глобалното управление са „слабите държави“ (най-общо наименование на всички квазидържавни образувания). Своеобразно допълнение на рухналите режими са престъпните режими. Неравновесието в относителната тежест между държавни и недържавни субекти, както и недостатъчният контрол вътре в държавните субекти, извеждат на преден план проблемите на глобалното управление. Тяхното решаване се търси не просто в допълване или временно заместване на някои от публичните функции на държавите, понеже не им достига или е неадекватна компетентността им. А по-скоро в: съчетаването на йерархията и равнопоставеността в транснационални публично-частни партньорства.

Смущаващото логиката обстоятелство, че дефиниция на понятието „мека сила“ се извежда едва във ВТОРАТА глава намира своето обяснение в първата глава. Посредством рамкирането на средата тя обосновава значимостта на понятието.

Направени са ясни разграничения – първо, по линията общо – частно, или: съпоставяне на цялостното (силата) с единичното (мека сила). Второто различаване прокарва границата между две противоположни понятия в рамките на съвкупното такова: твърда сила – мека сила. Следвайки интегративен подход спрямо определенията на различни теоретични школи, силата е дефинирана като способност да се употреби ресурс,

който да позволи на действащия субект да постигне желан резултат въпреки волята на въздействащия субект в рамките на едно социално взаимодействие.

Изчистено е смесването на икономическата сила с меката сила. Илюстрирано е приложението на меката сила при оправдаването на легалността, респективно обосноваването на легитимността на международната интервенция като поставяне на граници на суверенността на държавата за действие в международните отношения с конкретни примери от Мали, Либия, Сирия.

Изведена е дефиниция на меката сила като възможности за оказване на преобразователен ефект в съгласие с волята на другите. Акцентът в определението е трансформацията, т.е. наличието на конструктивно начало. Дали поведението ще има ефект зависи от превръщането на възможностите в операционни такива, наречени способности. Затова и централните константи в дефиницията са ресурсите (възможностите) и резултатът (ефектът).

Отделено е място на трите характеристики на меката сила в съдържателен аспект. Първо, легитимността е организационен принцип, на който се основава социалният ред. Легитимността се изразява в развиването на вътрешно чувство за морален дълг. Съществено за изясняване на интерактивната природа на легитимността е изследването на проявленията □ под формите на достоверността, авторитета, отчетността и прозрачността.

Второ, делиберативността означава подлагане на дискусия, а дискусията на свой ред съдържа два компонента: обсъждане и убеждаване. Резултатът е по-често консенсус като среда на разбирателство, отколкото разбирането като цел. Допълнително е вникнато в тезата за най-убедителния аргумент, при който процедурата, която се прилага (в случая похвати на меката сила), трябва да е морално значима. Убеждаване с негативна стойност е т.нар. индоктринация (напр. на екстремисти), която априорно изключва свободата на обсъждане. Чрез техниката на налагането на собствената теза се натрапва „мнимо обсъждане“ или „прелъстяване“ (напр. на лицемерни псевдоценности, но това е по-скоро крайна критика спрямо неолиберализма).

Трето, привлекателността е възприемана като естествено присъща поради напасването съобразно контекста на меката сила и може би точно поради интуитивната си природа е направена уговорката, че е трудно обяснима. Все пак, маркирани са „сензори“, чрез които улавят подаващите се на въздействие, а именно: чувствителността и уязвимостта на лицето, върху което се въздейства – например чрез продукти на масовата култура.

В съдържателен аспект меката сила включва от нормативна, психологическа и социо-антропологическа гледна точка три компонента: норми, емоции, идеи. Легитимността има нормативно съдържание, а именно: правила, които са взаимно признати като регулатор на поведението. Важна е направената диференциация на твърдо и меко право. Нормите в тесен смисъл представляват „твърдо право“, докато „мекото право“ установява нормативни стандарти, базирани не на пресмятане на интереси, а на споделяне на ценности. Нормите в широк смисъл са правила с конститутивен ефект, защото посочват какви трябва да са постъпките на субекта, за да бъдат легитимирани от другите (напр. принципи).

Извършено е подробно изследване на процесите на интернализация, които протичат във връзка с взаимодействието на емоционална основа. Интернализацията протича на индивидуално равнище, но процесът на „афектирането“ на един колективен образ (засягането на Нас) създава чувство за общност в емоционалните преживявания, т.е. приписва се определен колективистичен характер на емоцията. При идентификацията се насладва определена повтаряемост и оттам устойчивост в мисленето и поведението, а това на свой ред води до създаването или възникването на стереотипи, например: вътрешно ориентирано прокарване и утвърждаване на национален самоимидж, и обратно – насочена навън демонизация на врага.

От социологическа перспектива меката сила съдържа идеи и интереси, които са формообразуващи за идентичността. Тук изследването е на процесите на „екстернализация“, т. е. как идеите и интересите се свързват с външния свят посредством действия в една съвкупност, наречена идентичност – било то индивидуална или колективна.

ТРЕТА глава е посветена на процесуалните аспекти на меката сила на Европейския съюз. Разкрита е спецификата на меката сила на ЕС като задаващ образци, които оказват „меко“ управленско въздействие върху транснационалните отношения. Послужено е с теорията за социалната роля на актьора ЕС. Аргументирано е защо ролята на Европейския съюз в никакъв случай не е последователна – и обективните фактори (интереси и предпочитания), и субективните възприятия и очаквания водят до вътрешноролевни конфликти. Тези променливи обясняват и защо действията на актьора са колебливи или говоренето е неубедително.

Доказателствата, които се сочат са в три посоки.

Първо, мултикултурността е индикация за разнообразието в естеството на средата, в която функционира интеграционната общност. Многогостмесвания, характеристика сама по себе си, не бива, от своя страна, да се смесват с мултикултурализма. Докато първото е фактическото състояние на културно разнообразие от много групи, които държат да се открият от националната държава, второто е идеология – проект за приемане на разнообразието и предоставяне на колективни права. Маркер на идентичността е именно толерантността към различията в границите на ЕС – имигранта. Меката сила е в либерализацията: предоставянето на достатъчно широко пространство на свобода за мигранта да направи своя принос. Идентифицирани са дефицитите на меката сила по допускане/отричане на различието като асимилацията, изключването и матрицата на равнопоставеността. Препоръката е толерантността на различното гледище към личното щастие, т.е. признанието, което е формиращо за идентичността.

Второ, в психологически аспект симптоматични са процесите на антиперсонализация. Пример за това са трудностите по приспособяването на Чуждия, например отразени в дебата за социалния туризъм във Великобритания и това имигрантите се превръщат в заложник на недоволството от нерешените проблеми на трансформацията на пазара на труда, за който собствените граждани се оказват неконкурентноспособни. Така тясно социалната тематика се политизира до степента на популизъм. Затова и препоръката е отиване отвъд клишетата.

Трето, от социологическа гледна точка са анализирани процеси на европеизация, които разкриват потенциала на ЕС като нормативна сила. Тя по-често се осъществява чрез преговаряне за дадени правила, които регулират поведението, отколкото се инкорпорира в институционални рамки под формата на конкретни практики. Съюзът участва в един общ правен режим, в който привлича и други страни – и това са всички онези достижения на общностното право, наречени *acquis communautaire*. Съставлявайки център на притегателна сила поради поддържаната от него представа за правов ред, вече станалият член на тази общност се подчинява на нормативното „обаяние“, като по необходимост се съобразява с измерители на тази гравитационна сила като критериите за законност, за да бъде адаптирано съвместното му съществуване с центъра. На критически прочит е подложена нормативизацията в българския случай, която разчита на автоматичен пренос на норми, несъобразявайки се с конкретните обстоятелства. Мониторинговият механизъм не постига желания ефект като проекция на меката сила, защото му липсва твърдата сила на заплахата от реални санкции.

Институционализацията има своите проекции и в политиката по задаване и изпълнение на условия. Проблемът за трансформационната сила на *conditionality* произтича от паралелните процеси, които протичат в страните-кандидатки – процеси на преход, следващи свои вътрешни закономерности и поддържащи скорост, различна от процесите на присъединяване. Затова и трансформационният потенциал (било то мек – споделени идеи и идентичност, било то твърд – въвеждане на реформи) изисква „персонализация“ според кандидата. На критически прочит е подложена политиката по *conditionality*, която действа при двойни стандарти спрямо Хърватия и Сърбия. Това се дължи на факта, че Европейският съюз се озовава пред невъзможността да упражни ефективно въздействие върху процесите на преход на Балканите.

Развитие на практиките на упражняване на мека сила във взаимоотношенията на Европейския съюз с неевропейски актьори по посока на овладяване на афективността в поведението са обществените промени, обозначавани като цивилизация. Амбицията е да се създаде по-благоприятна международна среда чрез оформянето на предпоставки за дългосрочни структурни промени – вместо да се водят конфликти, да се ръководи тяхното

разрешаване или предотвратяване. Става дума за граждански диалог като култура на общуването. Прескрипциите са за прилагане на мека цивилизоваща сила като преговаряща страна по разрешаване на проблеми на енергийната сигурност и/или посредник в превенция и следконфликтно възстановяване в Южен Кавказ.

В последната ЧЕТВЪРТА глава са очертани нормативните аспекти на проявите на меката сила с цел подобряване на ефективността в употребата ѝ, най-вече в рамките на многостранната дипломация.

На първо място, прокарано е ясно разграничение между публична дипломация и пропаганда с оглед практическата им приложимост в казуси от балканско / скандинавско естество.

На второ място, културната дипломация се уповава на възприемане на ценности, които стават основа на общо светоусещане и оттам конкретни дискурси и действия в атмосфера на доверие. Любопитно свидетелство е германската културна дипломация, за измерител на успеха на която служат обществата в преход в Централна и Източна Европа чрез съдействие или въздействие на промени в среда, която е ориентирана към реформи на гражданските структури. Особено ценна е съпоставката с предизвикателствата пред българската културна дипломация.

На трето място, знанието като проявление на меката сила конституира общности на споделени знания, наречени епистемни. В случая на семинарната дипломация (като вид научна дипломация) епистемната общност е организирана около общовъзприетите значения за аспекти на международната проблематика в границите на транснационална общност на учени. Интересно теренно проучване представлява семинарната дипломация посредством делегации на студенти на международни симулации на многостранни конференции, чиито ресурси на мека сила са заложили в зараждането на съзнание за глобалните проблеми и способността на мислещите по тях да развият умения по стратегическо планиране и прилагане. Накрая е изготвено актуално предписание за функционираща научна дипломация на България.

Научните приноси на рецензирания труд се очертават както следва:

На първо място следва да се посочи, че това е първото монографично изследване в българската специализирана литература;

На следващо място следва да се подчертае, постигнатите резултати са новост относно извеждането на цялостен модел на явлението “мека сила” (разглеждането на международната среда като динамично мрежово действие, определянето на меката сила като всепроникваща закономерност, употребата на меката сила в условията на детериториализиран суверенитет, представения критичен анализ на емоционалното овладяване на емигрантския популизъм и др.); и др. посочени при рецензирането на структурата по-горе.

V

По отношение на рецензирания труд могат да бъдат формулирани някои критични бележки, които не променят общата оценка относно приносните му качества.

На първо място би следвало да се посочи, трудът би бил по-разбираем за читателя, ако още в самото начало бе изведено понятието “мека сила” и бе осъществен подробен анализ на неговите елементи.

Нормативните аспекти на меката сила, разгледани в гл.IV, означава, че в текста би следвало много по-подробно да бъдат разгледани нормативните (уреждане) прояви в действащите международни договори.

На отделни места не са много ясно формулирани определени изрази.

Авторът на места злоупотребява с използването главно на философски термини (макар, че на места са използвани и термини от физиката) и др.

VI

Цялостният прочит на дисертационния труд показва, че докторантът притежава задълбочени теоретични познания в областта на международните отношения и способност за самостоятелни научни изследвания.

В заключение следва да се подчертае, че дисертационният труд отговаря напълно на изискванията на чл.6, ал.3 РАСРБ и на чл.27, ал.1 от Правилника за неговото приложение, поради което давам цялостна положителна оценка на труда и предлагам на научното жури да даде на Мира Здравкова Кънева образователната и научна степен “доктор”.

12.08.2013г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

София

(проф. О. Борисов)